

האיחוד האירופאי זז ימינה, מעט

רמי דניאל | 2 ביולי, 2024 | גיליון 1876

בין ה-6 ל-9 ביוני התקיימו ברחבי אירופה הבחירות שקבעו את זהות 720 חברי פרלמנט האיחוד האירופאי בחמש השנים הבאות ואת יחסי הכוחות הפוליטיים ביבשת. השיח במערכת הבחירות, שהמחיש גם השפעות שניכרו לאחרונה גם ביחס לטבח ה-7 באוקטובר והמלחמה ברצועת עזה, התמקד בעיקר בסוגיות מדיניות (ביטחון, הגירה, זהות) וכלכליות, על חשבון נושא האקלים. הימין התחזק אמנם, אך הסחף הצפוי בכיוון זה לא התרחש והמרכז הצליח לשמור על כוחו. עם זאת, ניצחונות של הימין הקיצוני ברמה הלאומית החלישו מספר מנהיגים אירופאים ובעיקר את נשיא צרפת מקרון. לפרלמנט האירופאי סמכויות מוגבלות בעיצוב מדיניות החוץ של האיחוד, אך יחסי הכוחות בתוכו, שבעקבות הבחירות הם נוחים יותר לישראל, יקלו עליה את המגעים עימו הגם שכל המפלגות האירופאיות, כולל בימין הקיצוני, תומכות בפתרון שתי מדינות.

הפרלמנט האירופאי, מוסד האיחוד האירופאי היחיד שנבחר ישירות על ידי אזרחי המדינות החברות, נחשב ה"בית התחתון" של האיחוד. הפרלמנט מאשר את הרכב הנציבות האירופאית, על בסיס הצעה של המועצה האירופאית (וועדת ראשי הממשלות והמדינות) ובאפשרותו להפיל אותה. אישורו הכרחי כדי להעביר חוק או תקציב ברמת האיחוד ובידיו תפקיד הפיקוח והביקורת על המוסדות האירופאים האחרים. השפעתו על מדיניות החוץ של האיחוד מוגבלת יחסית להשפעתו בתחומים אחרים, שכן רוב הסמכויות נמצאות בידי הממשלות הלאומיות. עם זאת, תפקידו בבחירת הרכב הנציבות ובאישור הסכמים עם מדינות או תקציבים מאפשר לו להשפיע מעט על אותה מדיניות חוץ. דרך הצהרותיו ומאמצים נמרצים לנהל "דיפלומטיה פרלמנטרית", הפרלמנט גם הפך שחקן חשוב בעוצמה הרכה של האיחוד בזירה הבינלאומית.

בבחירות לפרלמנט האירופאי, שהתקיימו השנה בין ה-6 ל-9 ביוני, המצביעים, שבדרך כלל משתתפים בהן פחות מאשר בבחירות הלאומיות, בוחרים בין רשימות ארציות, על בסיס מפלגות לאומיות. הנבחרים מתאחדים לאחר מכן לסיעות אירופאיות רב-לאומיות, לרוב בהתאם לכוונות שעליהן הצהירו מראש. בשל שיטה זו, סוגיות לאומיות בכל אחת מהמדינות היו דומיננטיות במערכת הבחירות יותר מאשר הסוגיות הנוגעות לאיחוד ומוסדותיו. מספר מנהיגים, ביניהם ראשת ממשלת איטליה, נשיא צרפת וקנצלר גרמניה, אף הפכו את הבחירות למבחן תמיכה בהם בארצם, כך שלתוצאות יש משמעותיות לאומיות ואירופאיות כאחת.

ברמה האירופאית, מערכת הבחירות המחישה את השינויים הדרסטיים שחוותה אירופה בחמש השנים האחרונות. חששות האירופאיים כלפי חזרת המלחמה אל יבשתם; ויכוחים על זהות אירופה מול השפעת גלי ההגירה, שחודדו עקב ההפגנות שהתרחשו בערים רבות בעקבות ה-7 באוקטובר; היחלשות כלכלית של אוכלוסיות רבות עקב המלחמה באוקראינה – נושאים אלה היו בלב השיח. זאת, לעומת נושא האקלים שנותר בשוליים, בניגוד למצב ערב בחירות 2019. עדות לכך היא כישלון מפלגות הירוקים, שאיבדו כ-20 אחוזים מהמנדטים שלהם.

ההתחזקות של המפלגה העממית האירופאית (EPP), ממרכז-ימין, שתישאר הסיעה הגדולה בפרלמנט, מבטאת את המגמה הנמשכת מאז 2019 - התחזקות הימין לגווינו במרבית מדינות האיחוד. למרות האבדות שספגו הסוציאל-דמוקרטים והליברליים, "המרכז" שמר על כוח והשפעתו על עיצוב מדיניות הפרלמנט האירופאי בחמש השנים הקרובות.

רוב הפרשנים ציפו לניצחון גדול לימין הקיצוני בפרלמנט האירופי. מפלגות הימין הקיצוני הגדילו אמנם את הייצוג שלהן בפרלמנט, אך התחזקותן לא הייתה אחידה והיא נובעת בעיקר מהצלחות גדולות בצרפת ובגרמניה. המצב יותר מורכב במדינות האחרות, כך שלא עלה גל ימני קיצוני שסחף את אירופה כולה. בנוסף, הימין הקיצוני האירופאי מפולג ומפוצל לשתי סיעות שונות, השמרנים והרפורמיסטים האירופאיים (ECR) וזהות ודמוקרטיה (ID). ה-ECR, בהובלת ראשת ממשלת איטליה ג'ורג'יה מלוני, אימצה קו מתון יחסית ותמיכה בנאט"ו ובאוקראינה. ה-ID, בהובלת מארין לה פן הצרפתייה, קיצונית יותר ומורכבת ממפלגות שקשריהן עם רוסיה שנויים במחלוקת. חילוקי דעות מהותיים אלה הכשילו עד כה את הניסיונות להקים גוש ימני קיצוני מאוחד בפרלמנט. יצוין שחברי פרלמנט רבים ממפלגות הימין הקיצוני טרם הצטרפו לסיעה ברמה האירופאית, כמו למשל חברי ה-AfD הגרמנית, שהייתה בעבר חלק מה-ID והוצאה לפי שעה מהסיעה אחרי אמירות פרו-SS של אחד ממנהיגיה והגיעה למקום השני בגרמניה.

במדינות רבות, המצביעים ניצלו את הבחירות לפרלמנט האירופאי כדי להביע אי-אמון בממשלתם. שני המנהיגים שספגו את המכות הקשות ביותר הם קנצלר גרמניה אולף שולץ, שמפלגתו הגיעה למקום השלישי, ועמנואל מקרון נשיא צרפת, שהימין הקיצוני קיבל בה יותר מפי שניים מהקולות שקיבלה מפלגתו. בעקבות זאת החליט מקרון לפזר את האספה הלאומית ולקרוז לבחירות בזק, שיתקיימו ב-30 ביוני וב-7 ביולי. הזעזועים בשתי המדינות, הנחשבות כמובילות את האיחוד, עלולים להחליש את האיחוד כולו. כך לדוגמא, עלייה של ממשלה חדשה בפריז, שתיישם תוכנית שונה לחלוטין מקודמתה, תהווה מהפך שישפיע גם על שכנותיה ושותפותיה של צרפת. מבחינה זאת, ההשלכות העקיפות של הבחירות האחרונות הן בעלות משמעות אף גדולה יותר מאשר הרכב הפרלמנט האירופאי עצמו.

הסוגייה הניצבת כעת לפתחו של הפרלמנט והמועצה האירופית היא מינוי התפקידים החשובים באיחוד: נשיא הפרלמנט האירופאי וסגניו, יושבי ראש הועדות בפרלמנט, נשיא הנציבות, נשיא המועצה האירופית והממונה על נושאי חוץ וביטחון, והנציבים, הממונים על

ידי המדינות החברות. אחרי מגעים ראשוניים מסובכים יותר מהצפוי, כינוס המועצה האירופאית שהתקיים ב-27 ו-28 ביוני הוביל לאישור כהונה שנייה למועמדת ה-EPP, הנציבה היוצאת אורסולה פון דר ליין, על ידי המנהיגים האירופאים. המועצה אישרה גם את מועמדותה של ראשת ממשלת אסטוניה, הליברלית קאיה קאלאס (בעלת העמדות הניציות בנושא רוסיה), לתפקיד הממונה על נושאי חוץ וביטחון. הסוציאליסט הפורטוגלי אנטוניו קוסטה נבחר לנשיאות המועצה האירופאית, מה שלא דורש אישור נוסף מהפרלמנט.

מינויים אלה משקפים את רצון חברי קואליציית המרכז להמשיך לעבוד ביחד. קואליציה זאת בעלת רוב בפרלמנט האירופאי, אך, בשל משמעת קואליציונית לקויה, מה שהקשה על בחירת פון דר ליין כבר ב-2019, לא בטוח אם הנציבה יכולה להישען על שלוש סיעות אלה בלבד כדי להיבחר שוב. דרך אחת, שנשקלת ברצינות ב-EPP, היא להרחיב את בסיס התמיכה לפון דר ליין באמצעות שיתוף פעולה עם ה-ECR. אך תוכנית זאת מתמודדת עם קשיים משמעותיים. היא גוררת ביקורת מצד הסוציאל דמוקרטים והליברלים, המתנגדים לשיתוף פעולה עם הימין הקיצוני. בנוסף, מלוני, ששואפת לתרגם את הצלחתה, הן באיטליה והן ברמה האירופאית, להשפעה על המינויים האירופאים הקשיחה את עמדתה בשבועות האחרונים. ראשת ממשלת איטליה נמנעה בהצבעה על מינוי פון דר ליין והצביעה נגד שני המינויים האחרים במועצה האירופאית. היא הביעה את אכזבתה מכך שמינויים אלה הוחלטו ללא הסכמתה ואת כוונתה לפעול כדי שמדינתה וה-ECR, שהפכה לסיעה השלישית בגודלה בפרלמנט האירופאי, יקבלו ייצוג מתאים. לכן, אישור של מינוי המועצה האירופאית על ידי הפרלמנט אינו בטוח עוד.

המציאות החדשה בפרלמנט האירופאי, שבו קיים רוב למרכז מצד אחד ורוב לימין מצד שני, תביא לשינוי אך לא למהפך במדיניות האיחוד האירופאי. שינוי זה יורגש בין היתר במדיניות הסביבתית של האיחוד. ה"גרין דיל" שקודם כדי להתאים את הכלכלה האירופאית לשינוי האקלים, עורר כעס בדעת הקהל האירופאי. ירידת הייצוג האקולוגי בפרלמנט ויחסי הכוחות החדשים מסכנים את המשך יישומו. סביר להניח, שלגבי נושאים הקשורים להגירה, למיעוטים, ולמקום האסלאם באירופה, הרכב הפרלמנט והתחזקות הימין הקיצוני ברחבי האירופה, היוצרים לחץ על המנהיגים הלאומיים השונים, יקשיחו את טון הנציבות ואת המדיניות האירופאית ויאומץ קו ימני יותר. לאור סמכויותיו המוגבלות של הפרלמנט בנושאי מדיניות חוץ והמציאות העולה אחרי הבחירות, אין לצפות לשינוי דרסטי במדיניות החוץ של האיחוד האירופאי.

מזווית ישראלית, ניתן לראות בבחירות מדד למצב דעת הקהל האירופאית, אמנם תוך לקיחה בחשבון את אחוז ההצבעה הנמוך וריבוי הגורמים המשפיעים על החלטת הבוחר האירופאי. המלחמה ברצועת עזה הייתה חלק חשוב מהשיח בזמן קמפיין הבחירות, במיוחד בצד השמאלי של המפה הפוליטית אשר ניסה לגייס תומכים, ובין היתר בוחרים מוסלמים. התחזקות הימין, ובין היתר הימין הקיצוני, ממחישה שאם מתרחשת הקצנה פרו-פלסטינית בקרב חלק מהציבור האירופאי, הגורמים האנטי-ישראליים נותרים מיעוט במפה הפוליטית האירופאית.

הפרלמנט האירופאי היה בעבר גוף בעייתי ביותר עבור ישראל, עקב רגישותו לזכויות הפלסטיניים. בין היתר, הוא בלם בשנות ה-2000 את שדרוג הסכם האסוציאציה הקיים בין האיחוד לישראל. הקונפיגרציה העולה אחרי הבחירות חיובית יותר עבור ירושלים, כמו גם סוף כהונתו של יוסף בורל, הנציג העליון, שהתבטא באופן ביקורתי מאד נגד ישראל.

עם זאת, אין להפריז בהערכת מרחב התמרון שנפתח בפני ישראל בעקבות המציאות החדשה בבריסל. כמעט כל המפלגות ביבשת, כולל הפרו-ישראליות ביותר, דוגלות בפתרון שתי מדינות לשני עמים, ומתנגדות להתנחלויות ביהודה ושומרון - מה שעלול לגרום לחיכוך עם ממשלת ישראל. בה בעת, הפרלמנט האירופאי החדש פותח אפשרויות חדשות. בשל יכולת השפעה לא מעטה על השיח הציבורי, כבר מספר שנים הוא מהווה מטרה לניסיונות השפעה של מעצמות. על ירושלים להשקיע מאמצים בכיוונו בתקופה המורכבת הנוכחית, לאחר למעלה מעשור של קיפאון מדיני בין ישראל לאיחוד האירופאי, ולמנף את המספר הגבוה של פוליטיקאים פרו-ישראלים בשורותיו. הפרלמנט, כפי שיהיה בשנים הבאות, יהיה מוסד קל יותר לעבוד מולו, ולכן כדאי לנצל את ההזדמנות כדי לשפר את הקשרים בין ישראל לגוש מדינות זה שהוא קריטי לה, הן מבחינה מדינית הן מבחינה כלכלית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט